

Marijana Tomelić Ćurlin
Split

TANJA BREŠAN ANČIĆ:
O JEZIKU U KRALJEVINI DALMACIJI

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, 2022., str. 203.

Godine 2022. hrvatska je znanstvena javnost dobila vrijedno djelo vezano za hrvatsku jezičnu povijest. Riječ je o knjizi *O jeziku u Kraljevini Dalmaciji* Tanje Brešan Ančić, izvanredne profesorice na Filozofskome fakultetu u Splitu.

O autorici se može štošta reći: njezini su doprinosi hrvatskoj znanstvenoj javnosti golemi o čemu svjedoče mnoga njezina jezičnopovijesna i standardnojezična istraživanja.

O jeziku u Kraljevini Dalmaciji prva je autoričina knjiga kojom je popunjena jedna velika praznina u povijesti hrvatskoga jezika. Prvi se put daje cjelovita slika jezičnoga sustava u Dalmaciji u dugome periodu od 50 godina, odnosno prvi se put rekonstruira jezik korišten u službene svrhe u Kraljevini Dalmaciji. Autorica kaže kako ovoj »neatraktivnoj« i pomalo »nezanimljivoj« materiji pristupa razložno i analitički, a znanost je tu »da konzultira povijest te pronade odgovarajuća tumačenja za nešto što se danas već čini logičkim i opravdanim«. Ova je knjiga rezultat autoričina dugogodišnjega zanimanja za jezičnopovijesnu problematiku kojom se bavila i za potrebe pisanja svoje doktorske disertacije. Stoga je knjiga i logičan slijed njezina znanstvenoistraživačkoga rada.

Knjiga ima 203 stranice te je podijeljena u šest poglavlja: *Predgovor, Uvod, Grafija, Pravopis, Oblikoslovlje, Sintaksa, Zaključak* i *Literatura*. Tekstu su pridodane i 103 bibliografske jedinice. Monografija tematizira jezičnu sliku dvaju službenih državnih listova koji su izlazili na području Kraljevine Dalmacije od 1867. do 1918. godine. Vremenski je okvir zadan važnim događajima za samu Kraljevinu: radi se o njezinu pripajanju austrijskomu dijelu Austro-Ugarske Monarhije te zavr-

šetku Prvoga svjetskog rata te o gašenju Kraljevine Dalmacije te njezinu pripajanjeu Državi Slovenaca, Hrvata i Srba.

Dva službeno-upravna državna lista (*Prevodi ilirski zakonah i naredbah krie-postnih za Dalmaciju obnarodovanih sredstvom Deržavnoga lista Zakonah i Pokrajinski list*) detaljno su analizirana na svim jezičnim razinama. Listovi su izlazili na hrvatskome (ilirskome), talijanskome i njemačkome jeziku, a izdavalo ih je Namjesništvo Dalmacije u zadarskoj Vladinoj tiskarnici. Oba su lista donosila prijevode zakona i naredbi izdanih u *Državnoj listi zakona* u Beču.

U uvodnome dijelu autorica vrlo detaljno, iscrpno, govori o problematici kojom će se baviti u knjizi, obrazlaže povijesne okolnosti u kojima se Kraljevina Dalmacija nalazila u drugoj polovici 19. i na početku 20. stoljeća, sve do kraja Prvoga svjetskog rata i raspada Austro-Ugarske Monarhije. Osim povijesnoga konteksta, daje se i uvid u sociolingvističke prilike, opisuju zbivanja vezana za jezično kodificiranje i normiranje. Donosi se i dalmatinski utjecaj u tadašnjim kodifikacijskim nastojanjima, kao i pregled relevantnih normativnih djela koja su tada izašla na tematiziranome području. Riječ je o dvjema Danilovim gramatikama (iz 1855. i iz 1873. godine) te Budmanijevoj (iz 1867. godine). Sve su napisane i tiskane za potrebe školstva, odnosno namijenjene učiteljima i učenicima srednjih učilišta. Autorica vješto uspoređuje analizirani korpus s navedenim gramatikama, odnosno s gramatičkim rješenjima koja su u njima zastupljena. Zanimljiva je informacija da Danilo u svojim dvjema gramatikama zastupa različita jezična stajališta: u prvoj slijedi postavke zagrebačke filološke škole, a u drugoj se okreće normi hrvatskih vukovaca. Slično je i s Budmanijem, koji piše »priručnik vukovskog jezičnog predznaka«, no ipak ne zaboravlja jezičnu tradiciju.

Analizom jezika službeno-upravnih novina za Kraljevinu Dalmaciju autorica se pita o kakvu se jezičnome sustavu radi, »o homogenom jezičnom sustavu ili je riječ o kolažu različitih utjecaja i jezičnih koncepcija«.

Jezična analiza počinje poglavljem o slovopisu dvaju službeno državnih listova. Iako je tada slovopis već bio poprilično usustavljen, daje se prikaz specifičnosti različitih grafijskih rješenja: pisanje *ć* (*ć/tj*), *đ* (*dj/gj*) i *dž*. Autorica navodi kako su službeni dokumenti Kraljevine Dalmacije u tome pogledu bili grafijski uglavnom ujednačeni.

U sljedećemu poglavlju autorica proučava pravopisni aspekt analiziranoga korpusa koji je predstavljao temeljnu problematiku velikoga broja rasprava u drugoj polovici 19. stoljeća. Osim sastavljenoga i nesastavljenoga pisanja riječi, realizacije slogotvornoga *r*, pojavnosti fonema *h*, autorica je najviše pozornosti posvetila realizaciji refleksa jata kao i provođenju, odnosno neprovođenju glasovnih promjena (asimilacija, ispadanje suglasnika, sibilizacija i jotacija). Naime, ta su dva pitanja u jezičnoj povijesti od iznimne važnosti za ovo djelo. Moglo se očekivati da će

refleks jata na području Dalmacije, zahvaljujući tadašnjim naporima zadarskoga filološkog kruga, tradicionalno biti većinom ikavski, no autorica vrlo jasno pokazuje da se analizirani dokumenti u tome pitanju priklanjaju tadašnjim dominantnim jezičnim koncepcijama (prvo zagrebačkoj filološkoj školi, a zatim hrvatskim vukovima). Bilježenje, odnosno nebilježenje asimilacija također je od iznimne važnosti za analizirani period. Autorica pokazuje da je nebilježenje asimilacije po zvučnosti te ispadanje suglasnika najduže zadržano u korpusu. Stoga u ovom pitanju dalmatinska jezična slika zaostaje za intencijama u ostatku Hrvatske te se prilagodba fonološkomu pravopisu javlja tek početkom 20. stoljeća.

Već je u uvodnome dijelu knjige navedeno da će se posebna pozornost posvetiti morfološkoj analizi, posebno zbog pitanja množinskih nastavaka koji su bili jasni pokazatelji jezičnokoncepcijskih određenja. Autorica jasno potvrđuje činjenicu da je druga polovica 19. i početak 20. stoljeća od neprocjenjive važnosti u povijesti hrvatskoga jezika jer se »tada događa preokret i u konačnici stabilizacija morfološke norme«. Stoga je i hvalevrijedna preciznost kojom je autorica pristupila upravo u tome poglavlju. Vrlo se detaljno, uz mnoštvo primjera, pokazuje da je s obzirom na imeničke paradigme (ali i ostale sklonidbene vrste riječi), jezik u Kraljevini Dalmaciji vrlo brzo napustio starije stanje, ilirske jezične postavke, odnosno postavke zagrebačke filološke škole te prihvatio novoštokavske inovacije. Ipak, donose se i rijetki primjeri (npr. dvojina s nastavkom *-uh* u brojeva) koji idu u prilog ostacima starijega jezičnog stanja i pokazuju »borbu« u dalmatinskoj jezičnoj stvarnosti. Autorica vješto uspoređuje analizirani korpus s onodobnim gramatikama, argumentira i interpretira. Često naglašava kako je »odabir jezične koncepcije ponekad bio više volja pojedinca, nego prirodan tijek u povijesti kodifikacije hrvatskoga jezika u Dalmaciji«.

U sljedećim poglavljima, npr. o glagolima, autorica također nastavlja s razradom te vrlo detaljno, teorijski pristupa njihovoj podjeli na vrste i razrede. Autorica objedinjuje različite pristupe u klasifikaciji glagola u drugoj polovici 19. stoljeća.

Iako se dotadašnja gramatologija malo bavila nepromjenjivim vrstama riječi, autorica pojedine izdvaja te vješto analizira.

U poglavlju posvećenom sintaksi navodi se sintaksa padeža, pregled pojedinih rečeničnih dijelova, red riječi u rečenici te zavisnosložene i nezavisnosložene rečenice. Neka su sintaktička obilježja izdvojena više od ostalih. Tako je autorica izdvojila veliki broj višestruko složenih rečenica, često podosta nerazumljivih zbog izostanka rečeničnih granica. Red riječi u rečenici također je pokazao posebnost navedenoga korpusa. Na velikome broju primjera autorica potvrđuje tezu da će odabir i redosljed surečenica sudjelovati u izgradnji administrativnoga stila 19. stoljeća.

U završim rečenicama ove knjige autorica sažima svoje istraživanje i zaključuje da je hrvatski jezik u drugoj polovici 19. stoljeća u Kraljevini Dalmaciji bio

podijeljen te se ne može govoriti o koherentnom sustavu, odnosno »kako su mnogi pokušaji normiranja književnog jezika u Dalmaciji stvorili stanje u kojem ne postoji jedinstven sustav normi«.

Knjiga *O jeziku u Kraljevini Dalmaciji* Tanje Brešan Ančić detaljan je prikaz jezika korištena u službene svrhe na području Kraljevine Dalmacije. »Riječ je o specifičnom jeziku, dokumentima naredbodavne intonacije, svojevrsnim naputcima za provedbu koji problematiziraju tek dio društvene zbilje i interesa.« Do sada se toj regiji, Kraljevini Dalmaciji, u jezičnome smislu, pristupalo najčešće s dijalektalnoga stajališta te je malo djela koja tematiziraju upravo službenu uporabu jezika. Kada tomu pridodamo činjenicu da druga polovica 19. te početak 20. stoljeća u hrvatskoj normativistici predstavljaju jezično usustavljanje, smatram da je djelo koje pokazuje smjernice kojima jezik u Dalmaciji ide te put kojim od jezično vrlo nehomogenih tekstova u pola stoljeća nastaje jedinstven sustav, zaista predstavlja izniman doprinos znanstvenoj djelatnosti. Prvi se put daje cjelovita slika jezičnoga sustava u Dalmaciji u dugome periodu od 50 godina. Pridoda li se tomu važnost koju je druga polovica 19. stoljeća imala u hrvatskoj jezičnoj povijesti, zaključujem kako ovu monografiju zaista možemo smatrati važnim doprinosom kroatističkoj znanstvenoj djelatnosti.

Zaželimo dobrodošlicu knjizi, a autorici mnogo uspješnoga rada, novih propitkivanja i argumentiranja te uspješnih interpretiranja.